

ЕКЗИСТЕНЦІЙНА СУТНІСТЬ ФЕНОМЕНУ ФІЛОСОФІЇ ЛЮБОВІ

«Життя людини має сенс до тих пір, поки він вносить сенс у житті інших людей за допомогою любові, дружби, співчуття і протесту проти несправедливості»

(Симона де Бовуар) [8, с. 3]

Актуальність дослідження. Філософію любові можна охарактеризувати як багатогранну філософську проблему, яку можна поставити на один рівень з такими поняттями як сенс життя, смерть, безсмертя, буття. Проте, сьогоденний невпинний процес глобалізації та динамізм сучасних соціальних змін спонукає дослідників до переосмислення значення базових культурних цінностей та їх значення. Любов – це одне з понять, визначення якого викликає безліч труднощів у дослідників, починаючи з психоаналізу (інстинкт, афект і т. д.), до сучасної соціальної психології. З огляду на цю проблематику звернення до теми любові як соціальної цінності, яка розглядається як орієнтир, порівняно з яким втрачають самодостатність, усі грані та межі, що вирізняють людей за тією чи іншою приналежністю, постає актуальним завданням.

Любов є складовою системи особистості, яка в сучасному суспільстві дістає дедалі більше можливостей для розвитку. Незалежність, яку отримала наша держава, створює нові можливості для актуалізації особистісного начала її громадян, але руйнація світоглядних засад попередньої соціальної системи проблематизує саму можливість знаходження автентичного вектора дії. Автентичність українського народу закорінена в почутті християнської любові, яке було одним із найвизначальніших у процесі формування ментальних та моральних структур слов'янських етносів. Дослідження філософського значення феномена любові як моральної основи процесу формування нового, глобального співтовариства набуває актуальності за умов зрушень, які відбуваються сьогодні у світі, в українському суспільстві та, зокрема, у житті окремої особистості. Ці поняття є об'єктом дослідження багатьох наук, зокрема філософії, психології, соціології, що говорить про неабияку складність та багатоплановість. Філософія любові як явище досліджувалася багатьма філософами, а саме: антична філософія любові (Ферекид, Парменід, Емпедокл, Сократ, Плотін та інші); середньовічна філософія любові: патристика і схоластика (Ріхард Сен-Вікторський, П'єр Абеляр та Бернар Клервосський та інші); філософія любові доби Відродження (М. Фічіно, Д. Бруно та інші); ідея любові у філософів Нового часу (І. Кант, Г. В. Ф. Гегель, І. Г. Фіхте, Л. Фойєрбаха та інші); постмодерна філософія любові (Ф. Фукуяма, Н. Больц, Ж. Бодрієра, Е. Іллоуц та інші); філософія любові на Сході (Бхарата та інші); російська філософія любові (В. Соловйов, П. Флоренський, М. Федоров, І. Льїн, М. Бердяєв та інші); українська філософія любові (М. Вороний, П. Грабовський, Б. Грінченко, Л. Глібов, І. Котляревський, М. Костомаров, М. Кропивницький, П. Куліш, О. Левицький, М. Старицький, І. Франко); сучасна філософія любові (Морган Скотт Пек, Віталій Туренко, Крилова Світлана та інші).

Через те, що тривалий час тема любові ігнорувалася і стосовно цього філософського явища дослідники займали позицію агностицизму, то соціально-філософська та психологічна сутність даного феномена повністю не розкрита й до сьогодні.

В останні десятиліття відбулися значні зміни соціальної ситуації: спостерігається сексуальна розкутість молодого покоління, але потреба в любові і відносинах, заснованих на ній, не слабшає. Також не зрозуміло, чому при сильній прихильності до партнера, любов не завжди приносить задоволення щастя і радості життя. Відкритими залишаються проблеми взаємності і невзаємності любові, її негативних наслідків («нещасної любові»).

У той же час, любов служить основою побудови внутрішнього світу людини та її духовного розвитку. Вона служить способом встановлення емоційних стосунків з оточуючими, підтримує інститут шлюбу. У зв'язку з цим в сучасному суспільстві особливу важливість і актуальність набуває вивчення психологічних особливостей прояву і переживання любові у людей в юності і дорослому віці.

Мета дослідження: здійснити огляд сучасних моделей любові в різних аспектах життя людини та розкрити сутність любові у соціально-філософському контексті.

Об'єкт дослідження: любов як сенс існування та базис для побудови внутрішнього світу людини та її духовного розвитку.

Предмет дослідження: сучасні моделі любові, морально – естетичні та психологічні прояви феномену.

Почуття любові завжди хвилювало серця людей в усі часи. Таке відоме і в той же час незрозуміле почуття. Його важко пояснити, зрозуміти і ще складніше виразити. Лише любов здатна творити нас як людей. Без неї людина не спроможна стати повноцінною особистістю; без любові вона позбавлена справжнього життя і глибини, а тому не здатна ні діяти ефективно та творчо, ні розуміти себе та оточуючих її людей. Є глибокий внутрішній зв'язок між любов'ю (філія), думкою (логос) і філософією, що отримало відображення в терміні «філософія», який буквально означає «любов до мудрості» [10, с. 114].

Про любов сказано і написано багато. Вона наповнює людське життя сенсом, перетворює сіру буденність на свято. Любов може повністю змінити людину, надихнути реалізувати багато таких вчинків, які іншим здаються безглуздими. Але що ж це таке – справжня любов?

У тлумачному словнику української мови, поняттю любові дають два визначення: 1) висока ступінь емоційно позитивного відношення, що виділяє його об'єкт серед інших і поміщає його в центр життєвих потреб та інтересів суб'єкта; 2) інтенсивне, напружене і відносно стійке відчуття суб'єкта, фізіологічно зумовлене сексуальними потребами і виражене у соціально формованому прагненні бути своїми особистісно-значущими рисами з максимальною повнотою представленим у життєдіяльності іншого таким чином, щоб пробуджувати у нього потребу у відповідному почутті тієї ж інтенсивності, напруженості та стійкості [7, с. 564].

Простежуючи експлікацію любові в класичній і некласичній філософській думці, не можна було не відзначити багатогранність даної експлікації в залежності від культурного контексту. Любов по-різному трактується не тільки залежно від вчення конкретного філософа або конкретної епохи, але й залежно від культури різних країн. Це створює додаткові труднощі оптимістичним спробам вибудувати єдину об'єктивну, внутрішньо-несуперечливу і всеохоплюючу наукову концепцію любові. Людська любов – результат процесу еволюційного розвитку чуттєво-емоційної сфери, в чому значну роль зіграв ряд соціально-історичних і культурних чинників. Любов – виборче, вільне і разом з тим органічно примусове вираження природних і духовних глибин особистості. Виникає цей феномен з глибин несвідомого під впливом несвідомих спонукальних сил в певних ситуаціях, як найбільш прийнятне пояснення самому собі стану свого фізіологічного збудження. Філософська експлікація феномена любові пов'язана з неоднорідністю теоретичних основ любові. Любов слід відрізнити від закоханості, залежності, фізичного або психологічного завоювання. Наявність у психіці людини потреби або усвідомлення ним бажання любові, ще не означає здатності любити.

Любов не трактується ні фізичними, ні фізіологічними, ні психологічними умовами людського існування. Немає законів природи, за якими ми повинні любити один одного. Людина любить як метафізична істота, коли вона піднімається вище своєї природної стихії. Коли ми дізнаємося, що якісь люди розлучаються, нас це не дивує. Довго любити один одного не можна: почуття приїдаються, притупляються. Але, якщо ми знаємо людей, які люблять один одного все життя і вмирають, як в казці, в один і той же день, то це завжди диво. Цього не повинно бути ні по яким природним законами, але це є. Мабуть, любов зустрічається дуже рідко, і величезна більшість людей любові не переживають, а задовольняються лише її імітацією, переконує себе в тому, що люблять, задовольняючись насправді лише сурогатом любові. В. С. Соловйов писав навіть, що справжня любов, можливо, ще не зустрічалася в людському досвіді. «Любов для людини є поки те ж, ніж був розум для світу тварин», тобто смутно відчувається можливість [6, с. 315].

Любов зустрічається рідко ще й тому, що люди бояться любові, так як для неї потрібна внутрішня свобода, готовність до вчинку, потрібна жива душа. У цьому сенсі любити - це жити в постійній самовідповідальності, турботі і тривозі, і це зовсім не збігається з щастям в буденному, повсякденному значенні цього слова. Любити - означає бути живим в самому точному сенсі цього слова. Часто люди (нехай несвідомо) розуміють, що живуть тільки тоді, коли люблять, що тільки любов вириває їх з монотонної механічної повторюваності повсякденного побуту.

До любові, як і до людини, потрібно ставитися з великою відповідальністю. Дотримуючись при цьому певних, як суспільних норм, так і особистісних. Одне з формулювань категоричного імперативу Імануїла Канта гласить: дій лише за тією нормою, яку хочеш бачити універсальним імперативом-нормою для всіх людей і також для тебе... Дій

так, щоби завжди ставитися до людей і до себе також - як до мети і ніколи - лише як до засобу [13, с. 285].

У Григорія Сковороди, Людвіга Фойєрбаха, Еріха Фромма та ін., сенс життя вбачався у любові, сердечному почутті, яке має унікальний характер, у любовному ставленні до світу. Розкриваючи значущість любові, Семен Франк підкреслював, що любов - це не холодна та пуста жадаба насолоди, але й не рабське служіння, знищення себе заради іншого. Любов - таке подолання людського корисного особистого життя, яке саме і дарує блаженну повноту справжнього життя і тим осмислює його. Благо любові є благом життя через подолання суперечності між моїм та чужим, суб'єктивним та об'єктивним [9, с. 312].

Любов, як і всі фундаментальні вираження буття індивіда, таємниця. Таємниця у філософському сенсі - це не те, що десь заховано, не те, що рано чи пізно можна відкрити; таємниця - це те, що лежить на поверхні, всім видиме і тим не менш недоступне. Людині, що ніколи не відчувала почуття любові, марно пояснювати, що це таке. Якщо полюбить - дізнається. Людині, що розлюбила, її минулий стан теж здається незбагненим.

Любов стоїть біля самих витоків існування людини: його психічна захищеність і врівноваженість, його здібності та таланти закладаються материнською любов'ю. В особі, що позбавлена цієї любові, що виростала в байдужій і відчуженій атмосфері, все життя складається погано: вона відчуває себе самотньою, навіть якщо оточена численним сімейством і друзями. Вона гостро відчуває некомфортність і непорядкованість свого буття, небезпечну вразливість навколишнього світу. Стан любові схоже геніальності.

Любов парадоксальна по самій своїй суті. По-перше, любов, що виникає, завжди пов'язана з подоланням серйозних перешкод. Вся художня література побудована на описі цього конфлікту - від Ромео і Джульєтти до наших днів. По-друге (і це витікає з першого положення), любов завжди пов'язана зі смертю - або тому, що перешкоди виявляються нездоланими, або тому, що любов є прояв гармонії буття і для неї головний ворог - розпад, смерть. Багато мислителів підкреслювали примат любові над теоретичним науковим пізнанням. Любов не тільки конститує людину як особистість, але і є засобом більш глибокого, а тому і більш точного відкриття реальності. Наприклад, А. Ф. Лосєв, коментуючи Платона, стверджував: «Люблячий завжди геніальний, так як відкриває в предметі свого кохання те, що приховано від усякого нелюблячого. Творець в будь-якій області: особистих відносинах, в науці, у мистецтві, суспільно-політичній діяльності, завжди є люблячий; тільки йому відкриті нові ідеї, які він хоче втілити в життя і чужі для того, хто не любить» [4, с. 47].

Любов в своїй основі завжди прагне до чогось вищого, досконалішого. Щоб досягнути мораль любові недостатньо тільки усвідомити почуття свободи, відповідальності і справедливості. Для цього необхідно з'ясувати ще і аспект самозречення і самоутвердження, як вищих проявів духовного зростання особистості.

Важливу роль в християнській моралі, відіграє принцип любові пов'язаний з необхідністю віддавати, долаючи особистий егоїзм, життєві інтереси. Це найчіткіше виразилось у відомому тезисі про любов до ближнього і до ворога як до самого себе.

Потреба такої любові зустрічається ще в античній філософії. Стоїк Сенека говорив, що потрібно допомагати ворогам, тому що несправедливість не повинна зруйнувати пануючу в душі гармонію. Моральна енергія повинна долати ненависть. Античний гуманізм зазначав, що вся поведінка людини із неї самої. Вищими проявами любові до людини є любов до ворога, тому що в цьому випадку мова йде про твердість характеру і силу особистості [11, с. 3].

Уже в християнстві потреба любові до ворога має інший зміст, пропонуючи послух і радикальну відмову від особистих претензій. Любов до ворога - це вища точка подолання себе, своїх егоїстичних бажань, користоловства. Ця потреба вказує на те, що на першому місці повинна бути любов до Бога. Тому що відношенням людини до Бога диктується її відношення до ближнього.

Любов - одна з небагатьох сфер, в яких людина здатна відчути і пережити свою абсолютну незамінність. Тому саме в любові людина може реалізувати сенс свого існування для іншого і сенс існування іншого для себе. Це вищий синтез сенсу існування.

Саме в любові до Іншого, на думку В. Соловйова полягає моральний сенс любові: «через самозаперечення до самоствердження». Це вище самоствердження передбачає духовне зростання і допомагає розкриттю особистісного «первня». Особистістю стають не одразу. Лише тоді, коли людина пізнаючи своє власне «Я» вдається до самозаперечення, вона зможе вийти за межі власного існування. Для цього необхідне критичне ставлення до

власного его, здатність до жертвності, до самозречення. Істинний приклад самозречення прослідковується у буддизмі, де Будда власним особистісним подвигом звільнився від усієї суєти дійсного буття [6, с. 502].

Самозречення в любові виглядає як природний механізм переходу особистості в гармонійний зв'язок з іншим, тим на кого поширюється її любов. Тут самозречення виглядає як справжній духовний вчинок, оскільки народжується завдяки внутрішньому поштовху. За словами В. Жулай: «Такий вчинок онтологічно праведний, оскільки зумовлений не зовнішнім обов'язком-нормою, а найпотемнішими глибинними імпульсами серця» [2, с. 17].

У процесі дослідження феномену любові та її соціальної значимості, фахівцями з сучасної філософії було розроблено класифікацію видів кохання.

Любов як хвороба. Американський психолог Дороти Теннов у своїй книзі «Любов і закоханість» описала романтичну любов як сліпий біологічний механізм, що забезпечив наших предків здатністю не тільки розмножуватися, але і якийсь час виховувати спільних дітей. Тенов не вважає закоханість справжньою любов'ю, а описує її скоріше як хворобливий стан, що має симптоми [3, с. 238].

Щоб не засмучувати вчинками чи словами тих, кого любимо, варто зважити на спостереження психологів. Вони твердять, що почуття любові в нашій поведінці втілюється в турботі про близьких, відповідальності за них, шанобливому ставленні та в пізнанні.

Д. Теннов не вважає закоханість справжнім коханням, а описує її скоріше як хворобливий стан, що має наступні симптоми: постійні нав'язливі думки про об'єкт закоханості; гостра, хвороблива потреба у повторних почуттях об'єкта; відчуття ейфорії у разі взаємності; зосередженість на об'єкті закоханості до такої міри, що людина може ігнорувати важливі обов'язки і не вирішувати нагальні проблеми; спотворене сприйняття об'єкта закоханості, що часто межує з маренням. При цьому позитивні якості об'єкта перебільшуються, а негативні або ігноруються, або вважаються привабливими [3, с. 240].

Любов як хімія. Величезна кількість науково-дослідних робіт розглядали романтичну любов з тривіальної фізіологічної точки зору – учених цікавило, які біохімічні процеси сприяють романтичним почуттям. Деякі гормони та інші речовини пов'язують саме з любов'ю, зокрема, фенілетиламін і окситоцин.

Любов як трикутник. Психолог Зік Рубін запропонував розглядати романтичну любов як сукупність трьох елементів – прихильності, турботи та інтимності. На основі цих трьох складових Рубін навіть розробив шкали, по яких у буквальному сенсі можна оцінити «силу любові».

У науковому вивченні любові розроблена З. Рубіном «шкала любові і симпатії» широко застосовується. «Елементи шкали відображають три основні напрямки вираження любові: почуття прив'язаності («мені було б тяжко жити без...»), почуття турботи про іншу людину («я зроблю що завгодно для...»), почуття довіри/інтимності («я відчуваю, що можу покласти на...»). Шкала симпатії фіксує ступені поваги, ступінь захоплення та ступінь сприйняття подібності об'єкта, оцінки з респондентом [3, с. 596].

Методика З. Рубіна знайшла свою подальшу розробку на основі модифікації Л. Я. Гозман, Ю. Е. Альошиної, внаслідок чого кількість тверджень з 13 була зменшена до 9. Даний тест має на меті виявлення почуття, що переважає у респондента: любов чи симпатія. Оглянуті методики найчастіше включені у дослідження сімейних відносин. Проте варто враховувати обмеженість їх евристичних можливостей, оскільки дані методики розроблялись для підтвердження висунутих їх авторами теорій.

Любов як палітра. У своїй книзі «Кольори любові» психолог Джон Алан порівнював романтичну любов із кольірним колом. Він вважав, що три основних кольори представляють три основних стилі любові. Назвав він їх красиво і по-грецьки – «ерос», «лудос» і «сторге» [12, с.151].

Любов як дружба. Один із класиків «психології любові» Елейн Хатфільд з колегами виділила два типи любові: співчутливу і пристрасну. Ідеальна любов, можливо, могла б об'єднати пристрасну любов і стабільну любов-дружбу, але, за словами Хатфільд – це величезна рідкість. Саме тому згасання пристрасної найкраще переживають ті пари, у яких спільні культурно-моральні цінності та загальний погляд на світ.

Наукова зацікавленість дошлюбною та шлюбною поведінкою (як компонентів глибинного розуміння міжособистісної взаємодії у напрямку аналізу сім'ї) виявила, що вивчення любові є необхідним етапом. Вивчаючи особливості дошлюбної поведінки, чинники вибору шлюбного партнера, мотиви вступу до шлюбу та задоволеність шлюбом – дослідники постійно стикались з суб'єктивною оцінкою значимості для респондентів

компонента любові на всіх цих етапах. Проведене у 2014 році дослідження під назвою «Молодь України» підтверджує важливість любові як основного мотиву вступу до шлюбу. Згідно із цим дослідженням, 60% респондентів сучасної молоді першочерговим мотивом вступу у шлюб вказують любов, бажання бути поряд з коханою людиною [5, с. 124].

У результаті дослідження ми прийшли до висновків, що любов – це потужна рушійна сила, адже це почуття суттєво покращує, оптимізує, мобілізує, примножує душевний, духовний потенціал людини, робить її значно сильнішою, успішнішою, здоровішою, у порівнянні з іншими людськими почуттями. Мова йде, вірогідно, про один із найважливіших законів життя - закон любові. І любов матері та батька до дитини виконує функцію вихідного еталону в такому законі, що виявляється при сприйманні, формуванні і генеруванні суб'єктом відношень любові з іншими людьми, завдяки чому їх збірна сила збільшується до небачених висот. Вивчення феномена любові являється необхідним етапом для розуміння міжособистісних стосунків.

Отже, на сьогоднішній день у науці не існує єдиного поняття і єдиного підходу до розуміння любові, так як тлумачення цього феномену трансформувалось і трансформується у ході історичного та культурного розвитку суспільства. Цим питанням займалися зарубіжні психологи, які вивели основні види кохання, які актуальні й у наш час.

Протягом двох століть любов була й залишається предметом гострих дискусій у науці, мистецтві, релігії, соціальній сфері та повсякденному пізнанні. Потреба любові носить вітальний характер. Любов є основою внутрішньої злагоди особистості, її духовного «Я» як сукупності значимостей. Це вища форма реалізації ставлення до іншої людини. Любов відкриває неповторну унікальність *Іншого*, переносить «центр тяжіння» особистого буття на *Іншого* – кохану людину.

Література

1. Аткинсон Р. Л. Введение в психологию. Учебник для студентов университетов / В. П. Зинченко, А. И. Назарова, Н. Ю. Спомиора. – СПб.: «ПроймЕВРОЗНАК», 2003. – 672 с.
2. Жулай В. Дія та протидія любові в суспільних відносинах Філософська думка. – 2002, № 1.
3. Збірник наукових праць студентів, аспірантів і молодих вчених «Молода наука-2015»: у 5 т. / Запорізький національний університет. – Запоріжжя: ЗНУ, 2015. – Т. 3. – 240 с.
4. Лосев А. Ф. Вступна стаття до першого тому творів Платона // Платон. Соч.: 1968. Т. 1. С. 70.
5. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні аспекти / За ред. Е. М. Лібанової. – К.: Ін-т демографії та соц. досл. ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. – 248 с. .
6. Соловйов В. С. Сенс любові у 2-х томах. – М., 1988. Том 2. 513 с.
7. Словник української мови: в 11 томах. – Том 4, 1973. – 564 с.
8. Русанюк Андрій. Сенс (Стріляй) : Пролог [Електрон.ресурс]/ Русанюк Андрій Сенс (Стріляй) : Пролог. – Режим доступу: http://antagonist98.blogspot.com/p/blog-page_3.html
9. Франк С. Л. Философия России первой половины XX века / под ред. В. Н. Поруса. - М.: РОССПЭН, 2012 - 589 с. .
10. Шестаков В. П. Штампування // Европейский эрос: Философия любви и европейское искусство. – Изд. 2, испр. и доп. – Санкт-Петербург, 2011. – 224 с. .
11. Булл.В. Л. Любов - вищий духовний потенціал [Електрон.ресурс]/ Булл.В. Л. Любов - вищий духовний потенціал. – Режим доступу: <http://referatu.net.ua/referats/91/32219/?page=3>.
12. Clyde Hendrick, Susan Hendrick, Amy Dicke. The Love Attitudes Scale: Short Form: Abstracts // Journal of Social and Personal Relationships, April 1998, vol. 15, no. 2, pp. 147–159.
13. Kant Immanuel; translated by James W. Ellington [1785](1993).Grounding for the Metaphysics of Morals 3rd ed.Hackett . –с.30.
14. Гнасевиц Н. В. Динаміка соціокультурних орієнтацій молоді (соціально-філософський аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук : 09.00.11. / Надія Володимирівна Гнасевиц; Київський університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 1994. – 21 с.